Vilius Žalpis: „Įsitraukus į lietuvišką veiklą, mano gyvenimas apsivertė aukštyn kojomis“

Justina MIKELIŪNAITĖ

Iki 19 metų nepažinojęs jokių lietuvių, išskyrus savo šeimą, ir nekalbėjęs lietuviškai Amerikos lietuvis Vilius Žalpis jau kelis dešimtmečius yra aktyviai įsitraukęs į lietuviškas veiklas. Itin daug dėmesio jis skiria apleistų lietuvių kapinių tvarkymui ir lietuviško paveldo išsaugojimui. 2018 m. buvo apdovanotas Lietuvos ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Riterio kryžiumi. Su V. Žalpiu kalbamės apie lietuvišką DNR, priklausymo jausmą, jaunimo įtraukimą saugant ir tęsiant JAV lietuvių istoriją.

Žalpio šeimos istorija Amerikoje siekia XIX a. pabaigą, kai į šalį 1891-aisiais atvyko vyro proseneliai, tėvo mamos tėvai. Iš Kvėdarnos parapijos Grimdžių kaimo Žemaitijoje kilę jaunuoliai susituokė Šv. Jurgio parapijoje Čikagoje, 1898 m. čia gimė ir V. Žalpio močiutė. Ji ištekėjo už taip pat žemaičio, Kryžkelių kaime Stulgių parapijoje gimusio emigranto. V. Žalpio tėtis, kaip močiutė, gimė Čikagoje. O mama – kubietė, kurios tėvas gimė Galisijos regione Ispanijoje, o motina Kuboje paskutiniaisiais Ispanijos kolonizacijos metais. Kai vienam iš dėdžių buvo leista išvykti iš komunistinės Kubos į Ispaniją, V. Žalpis aplankė jį, išmoko ispaniškai, įsimylėjo šią šalį ir Europą. O kiek vėliau pažintis su lietuviais pakeitė jo gyvenimą negrįžtamai.

Augote laikais, kai Lietuvos net žemėlapyje nesimatė, ji buvo paslėpta po Sovietų Sąjungos uždanga, interneto dar nebuvo. Ką Jūs žinojote apie senelių šalį, kai buvote vaikas? Ką pasakodavo senelis, galbūt kiti

giminaičiai?

Savo lietuvį senelį sutikau tik porą kartų, kai buvau dar visai mažas, tad neturėjau galimybės su juo daugiau pabendrauti. Tačiau tėtis man, broliams ir seseriai beveik kasdien pasakodavo istorijas apie carinės Rusijos, o vėliau komunistinio režimo okupuotą Lietuvą. Kartą, mokydamasis antroje klasėje, pasakiau mokytojai, kad esu lietuvis, o ji atrėžė, kad tokios šalies nėra. Kai grįžęs namo papasakojau tai tėčiui, jis teištarė kelis žodžius – ta rupūžė.

Tačiau mes augome kalbėdami tik angliškai. Sulaukęs maždaug 20-ies pradėjau mokytis lietuvių kalbos Šv. Kazimiero šeštadieninėje mokykloje. Tik tuomet sutikau ir pirmuosius lietuvius. Po kurio laiko prisijungiau prie tautinių šokių grupės „Spindulys“ Los Andžele. Abstulbino mano ir kitų šokėjų panašumas, atrodė, lyg būtume pusbroliai. Buvo labai lengva pritapti. Be išorinių panašumų, mus siejo daugybė dalykų – religija, Lietuvos sunkumų dėl komunistinio režimo suvokimas (mums nereikėjo to aiškinti, tik aplinkiniams), istorija, etiketas, meilė kalbai ir tautiniams šokiams.

Šiuo metu lietuviška tapatybė, lietuviškas paveldas užima išties nemažą Jūsų gyvenimo dalį. Kas įkvėpė, paskatino domėtis savo lietuviškąja dalimi?

Mano gyvenimas apsivertė aukštyn kojomis, kai sutikau bendraamžių lietuvių pradedančiųjų grupėje šeštadieninėje mokykloje ir šokių kolektyve. Mane žavėjo kiekvienas lietuviško gyvenimo aspektas, įsitraukiau į veiklas ir niekada nesižvalgiau atgal. Jau tada pasakiau sau, kad vesiu tik lietuvę, ir vieną dieną sutikau sau skirtąją. Mano lūkesčiai buvo viršyti, nes žmona ne šiaip lietuvė, bet žemaitė.

O kada pirmą kartą apsilankėte Lietuvoje? Gal galite pasidalinti pirmais įspūdžiais? Kaip santykis su Lietuva ir pati Lietuva pasikeitė nuo pirmo apsilankymo iki dabar?

Pirmą kartą lankiausi Pietinėje Sūduvoje, Suvalkų trikampyje 1986, paskui 1988 metais. Kai kurie žmonės turbūt pasakytų, kad buvau Lenkijoje, bet aš iki šios dienos saugau nuostabius šio apsilankymo prisiminimus. O į Lietuvą vykau dieną po Baltijos kelio, kai trys Baltijos šalys rankomis susikibo į gyvą grandinę prieš Sovietus. Šalia trispalvės dar kabėjo ir sovietų vėliavos, parlamentą gynė savanoriai. Punske jaučiausi, lyg būčiau Lietuvoje tarpukariu, o Vilniuje dar buvo

stipriai juntama sovietų okupacija, bet jau matėsi pabaiga. Apibūdinti pokyčiams ir nueitam keliui iki šiandien tiesiog trūksta žodžių. Nepalyginama, kaip buvo tada ir ką matome dabar.

Jūsų darbus stengiantis išsaugoti, puoselėti lietuvišką paveldą, lietuvybę sunku suskaičiuoti – daug metų buvote JAV lietuvių bendruomenės skyriaus pirmininku, organizuojate labdaros akcijas, rūpinatės lietuviškų kapinių tvarkymu, renkate informaciją apie pirmuosius lietuvius Amerikoje. Kada visa tai prasidėjo?

Pati pradžia ir buvo kalbos pamokos ir pažintis su bendraamžiais lietuviais, kai man buvo 19–20 metų. O sukūrus šeimą įkvėpimas ir motyvacija veikti tik sustiprėjo. Norėjau, kad mano vaikai augtų lietuviškoje aplinkoje su dainomis, šokiais, tautosaka, menu, istorija ir kalba. Pirmasis mano lietuviškas projektas buvo 6 m aukščio koplytstulpis vidiniame tėvų namų kieme Duarte Kalifornijoje aštuntojo dešimtmečio pabaigoje. Dariau jį iš naudotų medžiagų, nes trūko pinigų. Išsiversti be kokybiškos medienos nepavyko tik darant ornamentus viršūnei. Tačiau tėvai jau iškeliavo anapilin, neliko ir koplytstulpio. Vienintelė jo nuotrauka išsaugota knygoje „The Lithuanian Heritage; The Many Views of Youth“, kuri buvo ruošiama man mokantis lietuvių kalbos Čikagoje. Viena iš autorių mano mokytoja Marija Stankus-Saulaitis.

Su žmona Luana Masiulyte. 2018 m. Viliaus močiutės 100 metų veliava. Asmeninio archyvo nuotr.

Vėliau ėmėtės kapinių tvarkymo projektų. Ar profesinė veikla – keli

dešimtmečiai kapinių priežiūros srityje – paskatino domėtis ir pasirūpinti ir lietuviškomis kapinėmis, pritaikant savo darbe sukauptas žinias ir įgūdžius?

Mane sudomino faktas, kad vos už keturių valandų kelio nuo namų egzistavo lietuviškos kapinės. Apsilankiau jose kartą, antrą ir procesas prasidėjo. Jaučiau poreikį tyrinėti ir aprašyti jų istoriją. Supratau, kad galiu padaryti daugiau, ir ėmiau rinkti lėšas, kad būtų pagaminta nedidelė iškaba su kapinių pavadinimu. Ši idėja išaugo iki specialaus paminklo Roslino lietuviams atminti ir Lietuvių paveldo dienos renginio. Tyrinėjimai atvedė į Oklahomą, kur netikėtai radau apleistas lietuviškas kapines čoktavų indėnų genties teritorijoje. O po šio projekto susipažinau su ateitininkais ir pradėjome Ledfordo kapinių projektą, kuris tęsiasi iki šiol.

Koks projektas iš visų įgyvendintų Jums pačiam įsimintiniausias, kokie pasiekimai ar atradimai labiausiai džiugina?

Nė vieno iš savo darbų negalėčiau įvardinti kaip geriausio, tačiau labiausiai įsiminė Lietuvių paveldo dienos ir kapinių istoriją įamžinančio paminklo pašventinimas Rosline 2009 metais. Kai paminklas Roslino lietuviams buvo sukurtas, planavau tik nedidelę ceremoniją, tačiau galiausiai ji virto visos dienos renginiu su liaudies dainomis, kalbomis, tuomečio Lietuvos ambasadoriaus JAV Audriaus Brūzgos apsilankymu. Pakviečiau smuikininkę iš Kolorado, akordeonistą iš Los Andželo ir lietuvių muzikantą bei grupę iš Sietlo. Šokome liaudies šokius gatvėje ir sėdome prie lietuviškas kaimiškas vestuves primenančios vakarienės stalo, gausiai nukrauto vaišėmis, dainavome užstalės dainas. Vakare renginio dalyvių laukė koncertas. Viename interviu žiniasklaidai prieš išvykdamas iš JAV ambasadorius A. Brūzga paminėjo šį renginį kaip labiausiai įsiminusį per visą jo diplomatinės veiklos šalyje laiką.

Statomas paminkas Roslino lietuviams. 2009 m. Asmeninio albumo nuotr.

Taip pat niekada nepamiršiu akimirkos, kai fotografavausi prie šimtamečio kryžiaus Kle Elume su mano močiutės 1918 m. siūta Lietuvos vėliava. Žiūrėdamas į šią nuotrauką pajutau, lyg man pro petį žiūrėtų močiutė, o praeitis ir dabartis susijungtų.

2018 m. buvote apdovanotas Lietuvos ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Riterio kryžiumi. Ką Jums reiškia šis apdovanojimas?

Nuoširdžiai buvo sunku patikėti, kad man suteikta tokia garbė. Iki tol net nežinojau, kad toks apdovanojimas teikiamas. Išties man tai reiškia labai labai daug, jaučiuosi itin pagerbtas.

Sukūrėte šeimą su lietuve Luana, trims savo vaikams davėte labai lietuviškus vardus. Kiek žmona ir vaikai įsitraukia į lietuvišką veiklą, kiek jiems svarbi lietuvybė, kalba? Kokių lietuviškų tradicijų pavyksta laikytis šeimoje?

Kaip jau minėjau, buvau sau pasakęs, kad šeimą kursiu tik su lietuve, ir vieną

dieną sutikau tą, kurios ieškojau. Ir vaikus įtraukėme į lietuvišką gyvenimą per įvairias veiklas – nuo tautinių šokių iki tradicinių švenčių ar bendruomenės susibūrimų. Jau nuo pačių vaikų priklauso, ką jie darys su šia patirtimi toliau, tačiau kol kas situacija atrodo daug žadanti.

Su žmona Luana, sūnumi Kantautu ir dukra Egle 2021 metais. Asmeninio albumo nuotr.

Į lietuviškas veiklas savais būdais įsitraukė ir du mano broliai. Vyresnysis Algirdas vedė pusiau lietuvaitę, o savo sūnus pavadino Kęstučiu ir Algirdu. Jis taip pat oficialiai pasikeitė pavardę, susigražindamas originalią mūsų šeimos pavardę. Be to, brolis dažnai aukoja pinigų įvairioms lietuviškoms iniciatyvoms. O jaunesnis

brolis Gregory keletą metų mokėsi lietuvių kalbos šeštadieninėje mokykloje ir šoka Portlando tautinių šokių kolektyve „Aitvaras“.

Kiek Jums svarbu savo patirtimi ir meile lietuviškam paveldui dalintis ne tik artimoje aplinkoje, bet ir su kitais žmonėmis? Puikus bendradarbiavimo, tęstinumo pavyzdys yra rugpjūtį vykęs projektas „Šaknys“, kai į lietuviškų kapinių tvarkymo ekspediciją vyko jaunuoliai iš skirtingų valstijų. Minėjote, kad ir toliau renkate informaciją apie tame regione gyvenusius žmones. Ar šie tyrinėjimai vėliau bus prieinami visiems besidomintiems lietuvių išeivių istorija? Gal planuojate knygą?

Jaunų žmonių įsitraukimas visada yra svarbus. Jei tik turiu kuo pasidalinti ir tikiu, kad tos žinios pravers jiems ateityje, visuomet skiriu tam savo laiko.

Projektas „Saugokime mūsų paveldą“ Pietų Ilinojuje, kurį pristačiau ateitininkams stovykloje „Dainava“ 2019-aisiais (ir kurio dalimi tapo ir JAV lietuvių jaunimo sąjungos ir JAV lietuvių bendruomenės krašto valdybos iniciatyva „Šaknys“, kai grupė jaunuolių penkias dienas tvarkė apleistas lietuvių kapines Ledforde), man dar nėra baigtas. Jam skyriau daugiau nei dvejus metus, nes dėl pasaulinės pandemijos darbus kapinėse teko perkelti iš 2020 į 2021 metus. Jaučiu pareigą parengti ataskaitą (ne knygą) apie savo atradimus. Šį projektą sudaro dvi dalys: dviejų lietuviškų bažnyčių, kapinių ir žmonių istorijos bei kapinių projekto galutinis įgyvendinimas – ketinama nupirkti ir pritvirtinti iškabą, sudaryti laidojimo vietų žemėlapį ir sąrašą ir galbūt suorganizuoti dar vieną talką.

Projekto „Šaknys“ vadovas Vilius Žalpis ir viena iš organizatorių Marija Čyvaitė. Projekto organizatorių nuotr.

Jūsų istorija skatina galvoti, kad būti lietuviu yra pasirinkimas (kaip galėjo būti pasirinkimas būti amerikiečiu, ispanu, kubiečiu ar pan.). O gal tautinė tapatybė visgi užkoduota genuose?

Manau, kad svarbi ir aplinka, ir DNR. Mano aplinka ilgą laiką buvo amerikietiška, tik namų atmosfera gana europietiška. Mano tėtis buvo labai griežtas. Pamenu, kaip stovėdavome prie vakarienės stalo su broliais ir laukdavome, kol pasirodys tėvas. Tik jam atsisėdus galėdavome sėstis ir mes. Vienintelį kartą tokį dalyką mačiau tik lankydamasis Vidugirio kaime Lenkijoje. Tad negaliu teigti, kad tai buvo pasirinkimas.

Kai kurie antros, trečios kartos lietuviai labiau domisi lietuvybe ir įsitraukia į lietuviškas veiklas nei neseniai išvykę iš Lietuvos. Kaip manote, kas lemia, kiek svarbi žmogui jo lietuviška tapatybė ir jos išsaugojimas, perdavimas kitoms kartoms – šeima, aplinka ar daugiau vidinis noras, asmeninės savybės?

Kai žmonės migruoja ir turi stiprų kultūrinį pamatą, jie dažniausiai labiau

stengiasi perduoti tradicijas kitai kartai. Ypač tai būdinga pirmosios kartos imigrantams. Su kiekviena nauja karta, gimusia svečioje šalyje, tampa vis sudėtingiau išlaikyti tradicijas ir perduoti kultūrinį paveldą, tačiau virtualaus pasaulio galimybės, šiandieninės technologijos atvėrė naują etapą ir labai padeda išsaugoti ryšį ir užmegzti naujų kontaktų.

Turėčiau padėkoti savo tėvui ir seneliui, kad įdiegė man meilę Lietuvos žmonėms ir tautai. Ir tik dėl šios priežasties, praėjus 130 metų po mano protėvių išvykimo iš Lietuvos, esu čia, kur esu, ir duodu šį interviu.

Projektas „Pasaulio lietuviai ir Lietuva“

www.pasauliolietuvis.lt

Jei norėtumėte publikuoti straipsnį prašome nekeisti straipsnio pavadinimo, nurodyti informacijos šaltinį, autorių ir projekto pavadinimą.

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS